

ОБСЯГ ТЕКСТУ ЯК ДОМІНАНТНИЙ ЖАНРОВИЙ КРИТЕРІЙ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ БАЙОК

У статті пропонується класифікація текстів англomовних байок за обсягом тексту як доміантною жанровою ознакою, що визначає особливості формально-змістової організації текстів байок.

Ключові слова: *байка, жанр, прототип, лінгвокогнітивна процедура, лінгвокогнітивна операція.*

The article presents English-American fable texts' typology which is elaborated according to volume as dominant genre criterion representing fable texts' form and content unity.

Key words: *fable, genre, prototype, linguistic and cognitive procedure and operation.*

У центрі уваги нашого наукового пошуку – англomовна байка як об'єкт нової лінгвокогнітивної парадигми знань [3; 4]. Останні публікації були зорієнтовані на висвітлення питань жанрово-стилістичних властивостей тексту англomовної байки [5] та опис лінгвокогнітивних механізмів формування парадоксального образу людини [6].

Мета даної статті полягає у вивченні однієї із доміантних жанрових ознак тексту англomовної байки – обсягу тексту, який визначає особливості її формально-змістової організації, й, крім того, сприяє формуванню узагальненого образу людини.

Взаємозв'язок і взаємодетермінованість жанру, обсягу й композиції мовленнєвого цілого відзначав ще М.М. Бахтін [1, с. 271-272]. Жанр зумовлює структурні особливості твору, певною мірою впливає на його обсяг, опосередковано відображається в його мовній субстанції.

Будь-який смисл вимагає для свого вираження певної тривалості тексту в часі, і цей фактор, безумовно, впливає на сприйняття тексту й особливості його обробки [10, с. 214]. У цьому знаходить вияв іконічний принцип кількості (iconic principle of quantity), що ґрунтується на здатності людини асоціювати більшу кількість позначувального з більшою інформативністю та навпаки [9, с. 69]. Так, текст великого обсягу здатен вмістити більш різноманітний зміст, відобразити його з достатньою деталізацією. Текст малого обсягу по-іншому змістовний у плані енергетики, його лаконізм ретельно вивіреним і позбавлений деталізації. Обсяг тексту ще до читання вже є інформативним формальним критерієм для читача, оскільки сигналізує про вибір темпоритму сприйняття, формує підсвідому установку для синхронізації часу, необхідного для читання тексту [01, с. 214] та для його обробки.

Як твердять когнітологи [16, с. 27-48; 17, с. 212-222], для кожної категорії існує “найкращий взірць класу”, або прототип. Залучивши теорію прототипів до вивчення жанру байки, в межах якої однією з домінантних жанрових ознак є обсяг тексту байки, можна встановити: а) тексти якого обсягу є прототиповими, б) критерії, що характеризують такі тексти. Так, зокрема визначається, що прототиповими є тексти невеликі за своїм обсягом. Традиційно прототиповими можна вважати тексти Езопових байок, відмінною властивістю котрих є стислість та лапідарність, що й призводить до невеликого обсягу таких текстів. До таких текстів можна віднести тексти англійських байок середнього обсягу з експліцитно вираженою мораллю. Саме зазначені тексти стали підґрунтям для опису текстових ситуацій з метою виявлення характеру взаємодії фреймів СВІТ ЛЮДИНИ та СВІТ ТВАРИН [4].

Будучи безпосередньою матеріальною даністю, тексти середнього обсягу відповідають онтологічним властивостям байки як жанру: вони демонструють, по-перше, зміст тексту байки як розгортання подій, ситуацій, стану відповідно до причиннево-наслідкових відношень; по-друге, такі

важливі характеристики тексту як його окремішність, формальна й семантична самодостатність, тематична визначеність і завершеність. Нарешті, зрозумілою є інформативність таких текстів, їхнє когнітивне підґрунтя – смисл їхнього створення, загальний задум і реалізований в особливій мовній формі результат створення у вигляді певного семантичного (семіотичного) простору [7, с. 515-516].

Відтак, за домінантною жанровою ознакою в плані онтології – обсягом тексту байки – досліджувані тексти умовно поділяємо на тексти великого обсягу з експліцитно- та імпліцитно вираженою мораллю; тексти середнього обсягу з експліцитною мораллю, тексти середнього обсягу з експліцитно- та імпліцитно вираженою мораллю та тексти малого обсягу з імпліцитною й експліцитною мораллю. Критерієм такого розподілу текстів байок вважаємо кількість сторінок, в межах яких розгортається текст байки.

Відображення зв'язку між чотирма підвидами узагальненого образу людини та обсягом текстів англomовних байок здійснюється за допомогою лінгвокогнітивних процедур **деталізації, узагальнення, компресії та лінгвокогнітивної операції спеціалізації.**

Текст байки Б. Мандевілля “The Grumbling Hive: or, Knaves Turn'd Honest” [15], Дж. Чосера “The Nun's Priest's Tale” [13] та байок Дж. Ейда [11] відносимо до текстів великого обсягу оскільки в них надано деталізований опис подій, персонажів, їхніх взаємостосунків, ліричних відступів автора. Це віршовані та прозові байки, які за своєю формально-змістовою організацією нагадують жанр поеми та короткого оповідання. Обсяг таких текстів займає від 4 до 12 сторінок. Так, наприклад, поширення обсягу тексту байки Дж. Чосера “The Nun's Priest's Tale” відбувається через використання композиційно-мовленнєвої форми – розгорнутого роздуму [8, с. 141] за допомогою лінгвокогнітивної процедури **спеціалізації**, яка розглядається у нашій роботі як лінгвокогнітивна операція, що веде до конкретизації поняття, втіленого в амбівалентному образі людини. Автор ще раз підкреслює, що з давніх-давен ведуться суперечки про Богом передбачену долю людини і

осягнення особистості в світі (концептуальне поле *ЛЮДИНА ЯК БОЖИЙ ПРОМИСЕЛ*): “...*But that which God foresees must come to be, / As there are certain scholars who aver. / Bear witness, any true philosopher, / That in the schools has been great altercation / Upon this question, and much disputation / By a hundred thousand scholars, man for man*” [13, с. 1616].

Залучення до тексту байки імплікуючої художньої деталі, що створює характер відношень між персонажами [8, с. 121], сприяє формуванню гротескного образу людини й значно поширює обсяг тексту. Через лінгвокогнітивну процедуру **деталізації** можливим постає зображення гіперболізованих взаємовиключних властивостей людини, яка здатна на жахливі речі. Наведену думку ілюструє байка Дж. Ейда “*The Fable of the Inveterate Joker Who Remained in Montana*”, розв’язка якої зорієнтована на непорозуміння між головним персонажем, який увесь час жартував, та групою людей, для котрих жарт та бізнес – речі взаємовиключні: “*They asked the Joker to Explain, and before he could make it Clear to them or consult his Attorney they had him Suspended from a Derrick. He did not Hang straight enough to suit, so they brought a Keg of Nails and tied it to his Feet, and then stood off and Shot at the Buttons on the Back of his Coat*” [11].

Серед текстів середнього обсягу виокремлюємо байки з імпліцитною мораллю (Дж. Гей, У. Сароян, Л. Браун Масмеррі) та байки з експліцитно вираженою мораллю (Дж. Тербер, Г.У. Керріл, М. Кінгтон). Обсяг текстів байок середнього обсягу коливається в межах сторінки. За результатами текстово-інтерпретаційного аналізу в текстах байок зазначеного обсягу формуються два підвиди узагальненого образу людини – парадоксального та імперативного. Так, образ людини-моралізатора, наставника і вихователя є наслідком афористичного узагальнення думки байкаря (процедура **узагальнення**), яка має текстове втілення за допомогою поетичних метафор. Через поетичні метафори експліцитно характеризуються певні негативні властивості людської натури, такі, наприклад, як заздрощі й лестощі: “*Envy’s a sharper spur than pay*” [14, Fable X]; “*Flattery’s the nurse of crimes*” [14,

Fable I]. У першому прикладі номінативній одиниці царини джерела “*spur*” – “*шпора*” не відповідає жодна спільна ознака (шпора у птахів як наріст), яка хоч якоюсь мірою сполучувалася б з ознаками одиниці царини мети “*envy*” – “*зздрощі*” (виказувати незадоволення, бажання заволодіти чимось, що належить іншій людині), проте зміст цього словесного поетичного образу є зрозумілим для сприйняття. Це досягається порівнянням відчуття (біль), що виникає в людині від гострого предмета, з аналогічним відчуттям зздрощів, яке часом викликає несвідоме почуття болі (аналогове мапування).

Згорнутість сюжету та фабули до одного-двох речень, відсутність чітко сформульованою моралі є індикатором тексту малого обсягу, в тканині якого створюється парадоксальний образ людини. Такими є байки доби Реалізму (А. Бірс), деякі з них складаються з одного-чотирьох речень [12, *The Fox and the Grapes, The Treasury and the Arms, The Christian Serpent, The Foolish Woman*] та, за результатами семантичного і концептуального аналізу, такі тексти відносяться до текстів із саркастичною тональністю. Активізація художнього концепту КОМІЗМ здійснюється через парадоксальну текстову ситуацію, процедуру **компресії** як видалення, опущення суттєвих зв'язків типу причина і наслідок, час і простір тощо [2, с. 197]. Текст байки представлено двома реченнями: “*A Spendthrift, seeing a single swallow, pawned his cloak, thinking that Summer was at hand. It was*” [12, *A Seasonable Joke*]. В основі нарації лежить подія – зміна пори року, напевно зими на весну, оскільки птахи повертаються з теплих країв (*a single swallow*). Проте, у тексті байки наявність поодинокі ластівки сигналізує про літо. У наведеному прикладі комічно обігрується стереотип фабули, коли розповідь, що має бути принципово зорієнтована на подію, закінчується, не розпочавшись. Базова концептуальна схема може мати такий вигляд ФОРМА vs. ЗМІСТ.

Таким чином, лінгвокогнітивні процедури, які задіяні при формуванні чотирьох підвидів узагальненого образу людини в текстах англомовних байок (конкретизація, відхилення, перетинання, зіткнення), мають щільний

зв'язок з лінгвокогнітивними процедурами, виявленими при типологізації байок за однією з домінантних жанрових ознак – обсягом тексту.

Перспективним вбачаємо класифікацію текстів англomовних байок за характером різноманітних персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
2. Белєхова Л.І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний аспект : [монографія] / Л.І. Белєхова. – М. : ООО “Звєздопад”, 2004. – 376 с.
3. Главацька Ю.Л. Модель художнього концепту КОМІЗМ у текстах англomовних байок / Ю.Л. Главацька // Нова Філологія: Зб. наук. праць. – Запоріжжя : Вид-во ЗНУ, 2009. – Вип. 34. – С. 45 – 50.
4. Главацька Ю.Л. Семантика текстової ситуації “світ людини – світ тварин” (на матеріалі текстів англomовних байок Дж. Тербера) / Ю.Л. Главацька // Науковий вісник ХДУ. Серія “Лінгвістика”: Зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – Вип. 9. – С. 144 – 148.
5. Главацька Ю.Л. Жанрово-стилістичні властивості тексту англomовної байки / Ю.Л. Главацька // Нова Філологія: Зб. наук. праць. – Запоріжжя : Вид-во ЗНУ, 2010. – Вип. 39. – С. 55 – 60.
6. Главацкая Ю.Л. Парадоксальный образ человека в тексте англomовної басни / Ю.Л. Главацкая // Современная филология: теория и практика: матер. II Межд. науч.-практ. конф., (г. Москва, 1-2 ноября 2010 г.). – М. : Институт стратегических исследований, 2010. – С. 53 – 56.
7. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

8. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту : підруч. [для студ. старш. курсів філол. спец.] / В.А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 272 с.
9. Молчанова Г.Г. Имя собственное и слияние концептов. (К основаниям когнитивной лингвистики) / Г.Г. Молчанова // Традиционные проблемы языкознания в свете новых парадигм знания : Материалы Круглого Стола, апрель, 2000. – М. : Институт языкознания РАН. – 2000. – С. 75 – 81.
10. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс / Г.Г. Москальчук. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 296 с.
11. Ade J. The Fables. – 2005. – 18 p. – Режим доступа : <http://gaslight.mtroyal.ab.ca/gaslight/fablmenu.htm>.
12. Bierce A. The Fables. – 2004. – 67 p. – Режим доступа : <http://www.analitica.com/biblioteca/bierce/fables.asp>.
13. Chaucer J. The Canterbury Tales. The Nun's Priest's Tale // The Norton Anthology. World Masterpieces. – 6th ed. – N.Y., L. : W.W. Norton & Company, 1992. – P. 1607 – 1621.
14. Gay J. The Fables. – 2005. – 95 p. – Режим доступа : <http://www.kalliope.org/JohnGay>.
15. Mandeville B. The Grumbling Hive: or, Knaves Turn'd Honest. – 2003. – 12 p. – Режим доступа : <http://andromeda.rutgers.edu/~jlynch/Texts/hive.htm>.
16. Rosch E. Principles of categorization / E. Rosch // Cognition and Catrgorisation. – Hillsdale (N. J.) : Lawrence Erlbaum Associates, 1977. – P. 27 – 48.
17. Rosch E. Classification of real-world objects: Origins and representations in cognition / E. Rosch // Thinking: Readings in Cognitive Science. – Cambridge ; L. ; N.Y. : Cambridge University Press, 1983. – P. 212 – 222.